

Dominika Kuśnierz-Krupa, Michał Krupa

Nowe życie średniowiecznych kościołów z Maastricht

New life of medieval churches in Maastricht

Współcześnie w krajach zachodniej Europy można zaobserwować stale powiększającą się liczbę zapomnianych i nieużytkowanych obiektów sakralnych, takich jak kaplice, kościoły czy klasztory. Te zabytkowe obiekty, często o dużych walorach kulturowych i bogatym detalu architektonicznym, popadają w ruinę, tracąc swoją rangę i znacznie. Ma to miejsce szczególnie w takich krajach jak Holandia, Niemcy, Francja czy Norwegia, gdzie katolicyzm przeżywa obecnie trudny okres. Polega to m.in. na osłabieniu religijności i roli kościoła w życiu społecznym. Europa staje się stopniowo kontynentem „pustych kościołów”, gdzie regularnie praktykowanie swojej religii deklaruje średnio 20 procent ludności¹. Zjawisko to powoduje, iż wiele zabytkowych obiektów sakralnych stało się niepotrzebnych, a w konsekwencji zaczęło chylić się ku upadkowi. Należy zwrócić uwagę na fakt, że często ten stan rzeczy dotyczy nie tyle obiektu o funkcji sakralnej, ale zabytku niejednokrotnie o wielowiekowej historii.

Upadek życia religijnego boleśnie wpłynął na wiele holenderskich kościołów. Holendrzy są narodem w sporej mierze niepraktykującym, który rzadko odwiedza świątynie, w wyniku czego w ciągu ostatnich lat wiele zabytkowych obiektów sakralnych popadło w ruinę. Zjawisko to było na tyle niepokojące, że masowo zaczęto poszukiwać nowych funkcji dla podupadających i zrujnowanych kościołów. Adaptacja do nowej funkcji wiązała się zazwyczaj z renowacją obiektu. Dzięki temu wiele holenderskich świątyń i klasztorów zostało uratowanych. Ich pierwotną funkcję kultową zastąpiła inna, niejednokrotnie komercyjna, odpowiadająca na zapotrzebowanie danej społeczności czy miejsca. Zrujnowane i zapomniane kościoły stały się: salami koncertowymi i wystawowymi oraz w skrajnych przypadkach obiektami hotelowymi lub handlowymi.

Podobnie jak w całej Holandii problem ten dotknął zabytkowe kościoły Maastricht. Od lat zapomniane i nieużytkowane, okresowo przyjmowa-

ły przypadkowe funkcje, które zamiast ratować, pograżały je coraz bardziej, dewastując i ograniczając ich zabytkową substancję.

Początek XXI wieku i dwa projekty adaptacji w średniowiecznych świątyniach nowych funkcji na miarę XXI wieku wskazały drogę projektantom i potwierdziły tezę, że możliwe jest harmonijne połączenie architektury historycznej z nowoczesną formą. W obu projektach, choć przy pomocy komercyjnych środków, osiągnięto cel nadrzędny: ochronę „umierającego” zabytku, tworząc nową jakość estetyczną.

Pierwszą interwencją konserwatorską z Maastricht wartą dostrzeżenia jest adaptacja XV-wiecznej, gotyckiej świątyni na hotel. W murach średniowiecznego kościoła i klasztoru Kruisheren, Zakonu Kanoników Świętego Krzyża w 2005 roku przeprowadzono kompleksową rewaloryzację w celu adaptacji zabytkowego obiektu na funkcję hotelową. Projekt powstał w pracowni Satijnplus Architecten, przy współpracy Henka Vosa, gwiazdy holenderskiego designu i Ingo Maurera, specjalisty od oświetlenia.

Zanim podjęto renowację zespołu, był on przez ponad dwadzieścia lat nieużytkowany, co miało destrukcyjny wpływ na substancję zabytkową. Właściciel obiektu – Gmina Maastricht nie miała funduszy ani pomysłu na jego zagospodarowanie. Kościół od dwustu lat nie pełnił funkcji religijnych. Służył m.in. jako arsenał, szpital, a w ostatnich latach jako magazyn i sala prób miejscowej opery. W końcu Gmina sprzedała zespół inwestorowi prywatnemu (Camille Oostwegel Chatea Hotels), który przeprowadził kompleksowe prace restauratorskie oraz modernizacyjne kościoła i klasztoru.

W odnowionym gotyckim kompleksie usytuowanym w centrum Maastricht zlokalizowano elegancki hotel. W zabytkowym kościele zaprojektowano pomieszczenia ogólnodostępne z trzema salonikami, recepcją, biblioteką, salami konferencyj-

nymi oraz barem. Piętro z antresolą przeznaczone zostało na hotelową restaurację.

Bryła kościoła i klasztoru pozostała niemal niezmieniona. Robi wrażenie niezwykle monumentalne i wygląda niczym muzeum. Wnętrze dla kontrastu zaskakuje żywą kolorystyką, nowoczesną stylistyką mebli i niezwyklejmi obrazami. Projektantom udało się jednak harmonijnie powiązać istniejące średniowieczne detale i elementy konstrukcyjne z nowoczesnym designem, który wprowadza do tego zabytkowego wnętrza nutę współczesności².

Drugim, interesującym przykładem z Maastricht jest adaptacja gotyckiego kościoła i klasztoru Dominikanów na księgarnię.

Świątynia konsekrowana w 1294 roku, po wielu burzach dziejowych, latach destrukcji i przypadkowych funkcji (ostatnia – parkingu dla rowerów) zyskała nowy wystrój i odzyskała dawną rangę. Zaprojektowano tutaj olbrzymią księgarnię z czytelnią i kawiarnią. Przestrzeń ta jest również miejscem promocji książek i spotkań literackich.

Autorami projektu księgarni nazwanej Selexyz Dominicanen, jest holenderskie biuro Merckx + Girod. Ta nietypowa lokalizacja sklepu – w zabytkowym kościele postawiła przed projektantami trudne zadanie – połączenie nowoczesnego sklepu z historycznymi wnętrzami, wypełnionymi oryginalnymi malowidłami ściennymi z XIV i XVII wieku. Zadanie tym trudniejsze, że klient oczekiwał sklepu o powierzchni 1,2 tysiąca m², a wnętrze kościoła umożliwiało uzyskanie zaledwie 750 m².

By zwiększyć powierzchnię sklepu, projektanci zaproponowali utworzenie przy jednej ze ścian nawy konstrukcji przypominającej monumentalny, trzypiętrowy regał wypełniony półkami, po którym swobodnie mogą się poruszać klienci. W ten sposób lewa strona kościoła pozostała pusta, zaś po jego drugiej stronie znajdują się schody prowadzące do trzykondygnacyjnego „piętra z książkami”. Wspinanie się po tej stalowej konstrukcji pozwala na obcowanie ze średniowiecznymi murami. Sta-

Ryc. 1. Widok na bryłę zespołu kościelno-klasztornego Kruisheren w Maastricht, (źródło: Diseño interior, N° 167, 2006)
Fig. 1. View of the bulk of the church – monastery complex Kruisheren in Maastricht, (source: Diseño interior, N° 167, 2006)

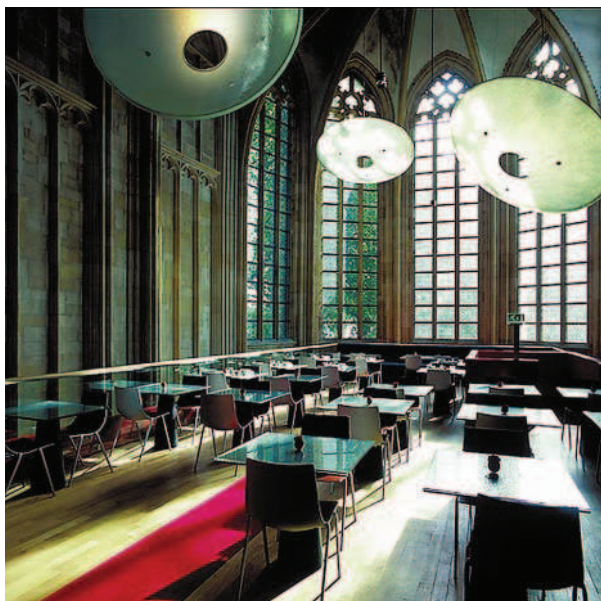
Ryc. 2. Współczesne wejście do hotelu Kruisheren, (źródło: Diseño interior, N° 167, 2006)
Fig. 2. Modern entrance to Kruisheren hotel, (source: Diseño interior, N° 167, 2006)

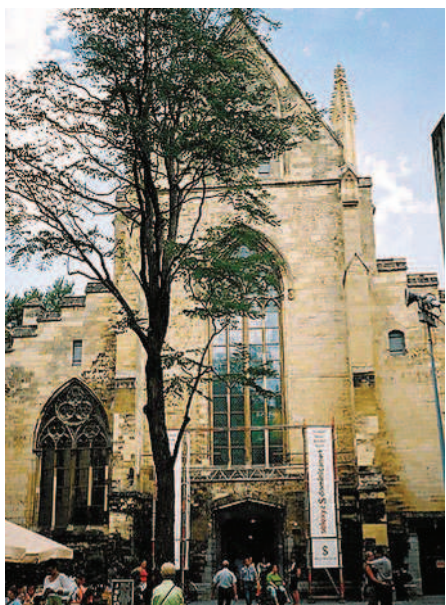
Ryc. 3. Przestrzeń hotelowa ogólnodostępna zlokalizowana w dawnym kościele klasztornym, (źródło: Diseño interior, N° 167, 2006)
Fig. 3. Public hotel space located in the old monastery church, (source: Diseño interior, N° 167, 2006)

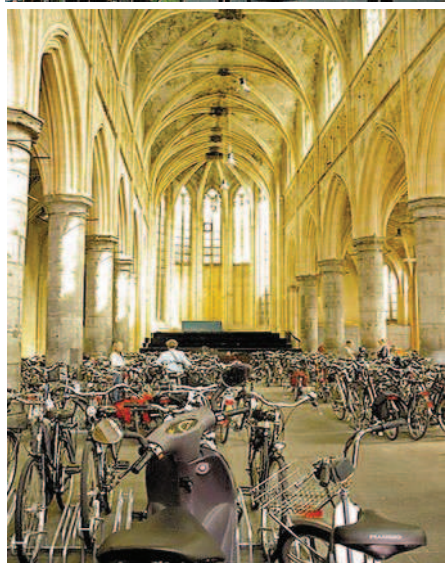
Ryc. 4. Widok na dawny dziedziniec klasztorny, (źródło: Diseño interior, N° 167, 2006)
Fig. 4. View onto the old monastery courtyard, (source: Diseño interior, N° 167, 2006)

Ryc. 5. Widok na restaurację hotelową zlokalizowaną na antresoli, (źródło: Diseño interior, N°. 167, 2006)
 Fig. 5. View of the hotel restaurant located on the mezzanine, (source: Diseño interior, N°. 167, 2006)

Ryc. 6. Widok na fasadę kościoła Dominikanów w Maastricht, (źródło: Crossroads, Maastricht)
 Fig. 6. View of the façade of the Dominican church in Maastricht, (source: Crossroads, Maastricht)

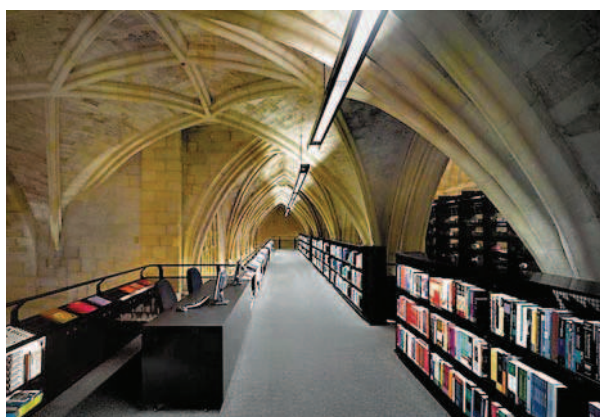
Ryc. 7. Widok na wnętrze kościoła Dominikanów przed adaptacją – pełnił funkcję m.in. parkingu dla rowerów – 2004 r., (źródło: Crossroads, Maastricht)
 Fig. 7. View of the Dominican church interior before the adaptation – it served as a bicycle parking lot – 2004, (source: Crossroads, Maastricht)

Ryc. 8. Widok na wnętrze kościoła Dominikanów po adaptacji świątyni na księgarnię, (źródło: Dezeen. Architecture and design magazine, 12. 2007, fot. Roos Aldershoff)
 Fig. 8. View of the Dominican church interior after converting it into a bookshop, (source: Dezeen. Architecture and design magazine, 12. 2007, photo: Roos Aldershoff)

Ryc. 9. Widok na wnętrze kościoła Dominikanów po adaptacji świątyni na księgarnię – trzykondygnacyjna struktura na książki, (źródło: Dezeen. Architecture and design magazine, 12. 2007, fot. Roos Aldershoff)
 Fig. 9. View of the Dominican church interior after converting it into a bookshop – three-storey structure where books are kept, (source: Dezeen. Architecture and design magazine, 12. 2007, fot. Roos Aldershoff)

Ryc. 10. Widok na wnętrze kościoła Dominikanów po adaptacji świątyni na księgarnię – ostatnia kondygnacja „regatu” na książki, (źródło: Dezeen. Architecture and design magazine, 12. 2007, fot. Roos Aldershoff)
 Fig. 10. View of the Dominican church interior after converting it into a bookshop – the top storey of the “book-flat” – structure where books are kept, (source: Dezeen. Architecture and design magazine, 12. 2007, fot. Roos Aldershoff)

lowa konstrukcja regałów jest ewidentnym gestem w kierunku nowoczesności, składając jednocześnie hołd zabytkowemu kościołowi. Na parterze zorganizowane są wystawy książek, punkty informacyjne, ekspozycje czasopism i kasy. W miejscu wcześniejszego ołtarza obecnie znajduje się kawiarnia z olbrzymim stołem w kształcie krzyża³.

Adaptacja nowej funkcji – funkcji komercyjnej do wnętrza XIII-wiecznej świątyni Dominikanów zakończyła się w 2007 roku niewątpliwym sukcesem. Nowe formy nie zdominowały historycznego wnętrza, nie konkurują z jego architekturą, a jedynie ją wzbogacają. Projekt zespołu Merx + Girod został dostrzeżony przez międzynarodowe środowisko architektoniczne, czego dowodzi przyznanie mu w roku 2007 nagrody Lensvelt de Architect Interior Award za najlepsze wnętrze.

Przedstawione adaptacje średniowiecznych kościołów z Maastricht mogą budzić w odbiorcy zrozumiałe kontrowersje. Zmuszają jednak do refleksji nad tym jakże aktualnym w krajach Europy Zachodniej problemem. Co zrobić z obiektem, któ-

ry w przeszłości był miejscem kultu, a obecnie jest nieużytkowany? Największy problem stanowią tutaj zabytkowe kaplice, kościoły i klasztory. Z pewnością nie powinny być burzone, a wprowadzenie do nich nowej funkcji wydaje się być najrozsądniejszym rozwiązaniem. Dzięki świadomym interwencjom projektowym zapomniane i zrujnowane świątynie mają szansę odzyskać dawną świetność stając się jednocześnie pomostem między architekturą historyczną, a współczesną estetyką i designem.

Literatura

1. Fairs M., *A shop in a church by Merx + Girod Architekten* (w:) Dezeen. Architecture and design magazine, London, 12.2007.
2. Gómez Rodríguez P., *Vos Interieur Maupertuus: Hotel Kruisher en Maastricht*, (w:) Diseño interior, N° 167, 2006, s. 110-123.
3. *New concepts in renovating*, Krauel J., Ockrassa A. (red.), Barcelona 2005.

¹ T. Szawiel, *Czas na charyzmatyków*, (w:) Tygodnik Powszechny, 04.2008.

Tadeusz Szawiel jest socjologiem, pracownikiem naukowym Uniwersytetu Warszawskiego, prezesem Instytutu Badań nad Podstawami Demokracji.

² P. Gómez Rodríguez, *Vos Interieur Maupertuus: Hotel Kruisher en Maastricht*, (w:) Diseño interior, N° 167, 2006, s. 110-123.

³ M. Fairs, *A shop in a church by Merx + Girod Architekten*, (w:) Dezeen. Architecture and design magazine, London, 12. 2007.

Streszczenie

W artykule poruszono problem rewaloryzacji i adaptacji do nowych funkcji zabytkowych obiektów sakralnych.

Większość krajów Europy Zachodniej, np. Holandia, Niemcy, Francja czy Norwegia boryka się z problemem stale rosnącej liczby nieużytkowanych kaplic, kościołów i klasztorów, z których większość jest obiektami zabytkowymi o wysokich wartościach kulturowych. Szczególnie jaskrawo problem ten jawi się w Holandii, której mieszkańcy są w sporej mierze niepraktykujący, w wyniku czego w ciągu ostatnich lat wiele zabytkowych kościołów popadło w ruinę. Receptą i ratunkiem dla tego typu obiektów stały się ich adaptacje do nowych, często komercyjnych funkcji.

Szczególnie interesujące wydają się być dwa projekty – adaptacji średniowiecznych kościołów w Maastricht. Pierwszy zakłada zlokalizowanie w murach XV-wiecznej, gotyckiej świątyni funkcji hotelowej, drugi zaś w średniowiecznych wnętrzach kościoła i klasztoru Dominikanów adaptuje współczesną księgarnię z kawiarnią i czytelnią.

Abstract

The article discusses the issue of revalorisation and adaptation of church monuments for new functions.

The majority of Western European countries such as: Holland, Germany, France or Norway have to deal with the problem of the growing number of unused chapels, churches and cloisters, the majority of which are objects representing high cultural value. The issue is particularly urgent in Holland, whose inhabitants are to a great extent non-practising due to which many churches of historic value have fallen into disrepair in recent years. The solution, and a way to save such buildings, is adapting them to fulfil new, frequently commercial, functions.

Two projects of adaptation of medieval churches in Maastricht seem to be of particular interest. The first assumes locating a hotel within the walls of the 15th-century Gothic church, while the other adapts the medieval interiors of a Dominican church and monastery to the function of a modern bookshop with a coffee bar and a reading room.